

ПСИХОМЕТРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРЕДИКТОРІВ ЛІДЕРСТВА У КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

PSYCHOMETRIC STUDY OF LEADERSHIP PREDICTORS AMONG CADETS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND MILITARY TRAINING UNITS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

УДК 159.923.33:355.48
DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.75.2.2>
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Миколайчук О.М.

заступник начальника науково-
дослідного відділу
Науково-дослідного центру Військового
інституту
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Пампуха І.В.

к.техн.н., доцент,
начальник Науково-дослідного центру
Військового інституту
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Лоза В.М.

к.техн.н., старший дослідник
начальника науково-дослідного відділу
Науково-дослідного центру Військового
інституту
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

У статті представлено результати психометричного дослідження, спрямованого на виявлення ключових психологічних предикторів лідерських якостей серед курсантів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти. Дослідження ґрунтується на застосуванні тринадцяти психодіагностичних методик, що охоплюють близько шістдесяти компонентів, які характеризують особистість, мотивацію, стиль мислення, емоційну регуляцію та соціальну взаємодію. Вибір фасет було зумовлено прагненням до комплексного опису феномену лідерства у військовому контексті з мінімізацією когнітивного навантаження на курсантів під час проходження психодіагностики. Застосовано методи кореляційного, регресійного та факторного аналізу для ідентифікації найвагоміших предикторів. У результаті виявлено низку особистісних і мотиваційних характеристик, що статистично достовірно впливають на прояв лідерських якостей у курсантів. Проведене дослідження підтверджує актуальні теоретичні уявлення про природу військового лідерства, створює підґрунтя для практичного моделювання індивідуального психологічного профілю курсанта під час проведення професійного відбору, навчально-виховної та психопрофілактичної роботи у вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти. Отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення для вдосконалення підготовки майбутніх офіцерів, зокрема у сфері кадрового менеджменту, психопрофілактики та формування ефективного командного середовища у Збройних силах України.

Ключові слова: лідерство, курсанти, ВВНЗ та ВВП ЗВО, психометрія, предиктори, факторний аналіз, ЗСУ.

This article presents the results of a psychometric study aimed at identifying key psychological predictors of leadership qualities among cadets of higher military educational institutions and military training units within institutions of higher education. The research employed thirteen psychodiagnostic methods encompassing approximately sixty components that assess personality traits, motivation, thinking style, emotional regulation, and social interaction. The selection of these facets was guided by the goal of providing a comprehensive understanding of the leadership phenomenon in a military context, while minimizing cognitive load on cadets during psychodiagnostic assessment. Correlation, regression, and factor analysis methods were used to identify the most significant predictors. The study revealed a range of personality and motivational characteristics that statistically significantly influence the manifestation of leadership qualities among cadets. The study confirms relevant theoretical ideas about the nature of military leadership and creates a basis for practical modelling of cadets' individual psychological profiles during professional selection, educational and psycho-preventive work in higher military educational institutions and military training units of higher education institutions. The results obtained have both theoretical and practical significance for improving the training of future officers, particularly in the areas of personnel management, preventive psychology, and the formation of an effective command environment in the Armed Forces of Ukraine.

Key words: leadership, cadets, military higher educational institutions and military training units of higher educational institutions, psychometrics, predictors, factor analysis, Armed Forces of Ukraine.

Постановка проблеми. Феномен лідерства традиційно привертає увагу науковців із різних галузей психології, однак особливого значення він набуває у військовому контексті, де ефективне керівництво часто є визначальним чинником виживання, стійкості та успішного виконання завдань. В умовах сучасних викликів для національної безпеки України особливої актуальності набуває питання формування та розвитку лідерських якостей у майбутніх офіцерів – курсантів вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти (ВВНЗ та ВВП ЗВО). Лідерські якості у військовому середовищі – це не лише здатність командувати, а й уміння приймати рішення в умовах невизначеності, мотивувати підлеглих, зберігати психологічну стійкість і відповідати високим морально-етичним нормам. Саме тому постає потреба у комплексному емпіричному вивченні тих психологічних чинників, що можуть слугувати предикторами ефективного лідерства у цієї категорії військовослужбовців Збройних сил України (ЗСУ).

ченості, мотивувати підлеглих, зберігати психологічну стійкість і відповідати високим морально-етичним нормам. Саме тому постає потреба у комплексному емпіричному вивченні тих психологічних чинників, що можуть слугувати предикторами ефективного лідерства у цієї категорії військовослужбовців Збройних сил України (ЗСУ).

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні основи феномена лідерства заклали у своїх фундаментальних працях А. Адлер, Д. Адаір, Р. Бейлз, У. Бенніс, Р. Джіннет, Г. Карфі, К. Колена, Т. Колдіц, Д. Крендалл, Г. Лебон, Д. Мелоун, М. Мерфі, Е. Пураєр, В. Розенбах, Р. Стогділл, Г. Тард, Ф. Фідлер, М. Хорнер, В. Агапов, О. Бойко, Є. Брижати, А. Вітченко, В. Добринін, А. Доронін, О. Кокун,

Л. Крimeць, Дж. Максвелл, У. Морроу, А. Оленников, Л. Олесик, І. Пішко, Р. Тейлор, В. Ткаченко, Л. Уманський, Є. Федорук, О. Хміляр, В. Чорний та ін. Однак питання вдосконалення сучасної теорії, практики підготовки та виявлення офіцера-лідера в них висвітлено недостатньо.

Формування лідерських якостей у курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО є актуальним як у вітчизняному, так і зарубіжному педагогічному дискурсі. Зокрема, аналіз публікацій свідчить про послідовну трансформацію педагогічних моделей підготовки офіцерів у напрямі інтеграції поведінкових, емоційних та когнітивних компонентів лідерства. В. Карпенко (2020) у праці «Інноваційні підходи до підготовки офіцера-лідера» здійснив системний аналіз концептуальних засад лідерства в арміях НАТО, США та Канади, акцентуючи на важливості адаптації цих стандартів до українських реалій. Автор доводить, що розвиток лідерських компетентностей вимагає не лише змістового, а й методологічного оновлення вітчизняної системи підготовки офіцерів, зокрема впровадження принципів трансформаційного лідерства. У дослідженні О. Бойко (2017) акцентовано на значенні поведінкових компетентностей, таких як емпатія, командна взаємодія та ініціативність, що є невід'ємними складниками професійного стандарту підготовки курсантів, а систематичне формування цих навичок сприяє побудові ефективної командної структури [1]. Д. Гончарук (2024) зосереджується на адаптації освітнього процесу в контексті досвіду російсько-української війни. Автор наголошує, що формування лідерства в умовах гібридної війни потребує розвитку критичного мислення, ситуаційного аналізу та морально-вольових якостей, які досягаються шляхом модернізації навчальних програм та створення умов для симулятивного навчання [2]. А. Бабич і К. Яндола (2021) описали певні інструменти, зокрема кейс-методи та стандартизовані тести для визначення рівня розвитку лідерських якостей [3]. Bartone (2023) на основі лонгitudного дослідження у West Point визначив, що трансформаційний стиль лідерства та харизматичні риси є предикторами високої ефективності лідерства у курсантів незалежно від статі [4]. При цьому в чоловіків відзначено вищу потребу в активному контролі за результатами підлеглих, що може бути зумовлено особливостями гендерної соціалізації.

Аналіз законодавчої бази показав, що доктринальною основою військового лідерства є «Стратегія розвитку військового лідерства у Збройних Силах України» [5] та «Доктрина військового лідерства у Збройних Силах України», у яких окреслено підходи до формування, розвитку і реалізації лідерства в армії України, а також визначено систему атрибутів і компетенцій, які визначають ефективного військового лідера [6]. Атрибути військового лідера, його внутрішні характеристики формують мотивацію для дій і поведінки та визначають, як мислення впливає на рішення і взаємодію з іншими. Натомість компетентності задають

зрозумілий та послідовний шлях розвитку військового лідера, окреслюють вимоги до його фахових умінь та навичок, особистісних рис на різних рівнях командування [6]. Оцінювання атрибутів та компетенцій військового лідера в ЗСУ проводиться відповідно до Інструкції з оцінювання лідерських якостей командирів (начальників) у Збройних силах України [7], яка, по суті, є так званим 360-градусним інструментом оцінки, що передбачає поєднання самооцінки лідера з оцінками, наданими колегами, підлеглими, вищими керівниками та іншими учасниками службової діяльності [8]. Досвід застосування [7] виявив низку недоліків (на кшталт упередженого ставлення командирів (начальників) по відношенню до оцінюваного, побоювання підлеглого особового складу оцінюваного командира, завищене самооцінювання тощо) та потребує удосконалення. На думку авторів, «методика 360» повинна бути доповнена психологічним та психофізіологічним компонентами, що дасть змогу об'єктивно та неупереджено здійснити оцінювання лідерських якостей військовослужбовців (командирів, начальників).

У методичному посібнику «Психодіагностика лідерських якостей військовослужбовців» [9] сконцетровано та систематизовано психологічні тести щодо оцінки атрибутів та компетентностей військового лідера. Застосування [9] обмежені достатньо великим часом тестування та обробки результатів і великим когнітивним навантаженням.

У даному дослідженні зроблено спробу відійти від одновимірного аналізу лідерських характеристик і застосувати комплексний підхід: вибрано 13 психодіагностичних методик, які дають змогу охопити широку палітру особистісних, мотиваційних, когнітивних і соціально-психологічних показників. Такий підхід дає змогу представити лідерство як багатовимірну конструкцію, що формується на перетині низки взаємопов'язаних характеристик, які описують психологічну модель сучасного лідера-військовослужбовця.

Метою дослідження є виявлення ключових психологічних предикторів лідерських якостей у курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО на основі комплексного психометричного аналізу.

Завданнями дослідження є: здійснення теоретичного аналізу сучасних підходів до розуміння лідерства у військовому контексті; відбір психодіагностичних методик, релевантних до вивчення багатовимірної структури лідерських якостей; проведення емпіричного дослідження серед курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО із застосуванням об'єктивного діагностичного комплексу; визначення зв'язків між різними фасетами (особистісними, мотиваційними, когнітивними тощо) та рівнем вираженості лідерських якостей.

Основною гіпотезою є те, що лідерські якості курсантів мають статистично значущі зв'язки з певними особистісними, мотиваційними та когнітивними характеристиками. Додаткові припущення: індивідуальні особливості за шкалами етнонаці-

ональності, екстраверсії та військово-професійної життєстійкості позитивно корелюють із рівнем лідерських якостей; висока внутрішня мотивація і наполегливість виступають позитивними предикторами, рівень емоційного інтелекту є вагомим чинником ефективного лідерства у військовому середовищі.

Для реалізації визначеної мети застосована система загальнонаукових **методів дослідження**, а саме: індукція, дедукція, синтез, порівняння – для узагальнення теоретичних положень та практичних результатів вітчизняних і зарубіжних науковців щодо понятійно-категоріального апарату феномену лідерства; емпіричні методи – для аналізу, класифікації діагностичних методик та обробки статистичних даних; системний підхід – для узагальнення результатів оцінки лідерства курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні взяли участь 140 курсантів серед яких: чоловіки – 86 (61,7%); жінки – 54 (38,3%). Вік респондентів – від 19 до 27 років ($M = 20,70$, $SD = 0,157$), із них представники рядового складу – 121 (86,42%), сержантського – 19 (13,57%). Досвід участі в бойових діях мають 23 (16,42%) військовослужбовця, без досвіду – 117 (83,57%).

У дослідженні було використано такий емпіричний інструментарій: методика «Психологічний вимір виявів етніонаціональної ідентичності» (В. Предко), шкала мілітарної ідентичності (WIS-6), шкала задоволеності базових психологічних потреб (BPNSFS), опитувальник TIPI (Ten Item Personality Inventory) для оцінки рис особистості за моделлю Big Five, методика вимірювання емоційного інтелекту за Н. Холлом, методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца, шкала резильєнтності Коннора – Девідсона (CD-RISC-10), опитувальник військово-професійної життєстійкості (Кокун), методика «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір у модифікації А. Реана), методика діагностики мотивації до досягнення успіху й уникнення невдач (Т. Елерс), опитувальник акцентуацій характеру (К. Леонард, Х. Шмішек), методика визначення вираженості страхів у бойових умовах (Кокун, Лозінська), методика дослідження вольового самоконтролю (А. Зверьков, Є. Ейдман). Демографічна анкета включає: вік, стать, тривалість перебування на військовій службі та участь у бойових діях.

Математична обробка результатів досліджень проводилася за допомогою програмного забезпечення пакетів Microsoft Excel 2010 та IBM SPSS Statistics 20 із використанням загальноприйнятих методів щодо статистичних узагальнень даних. Для характеристики досліджуваних показників обчислювали середню арифметичну величину вибіркової сукупності (M). Показниками варіювання отриманих результатів слугували середнє квадратичне відхилення (σ) і похибка репрезентативності (m) (генеральна середня). Перевірка на нормальність проводилася з використанням

критерію Колмогорова – Смирнова. Під час установлення невідповідності отриманих результатів нормальному розподілу використовувалися розрахунки за методиками непараметричної статистики, які передбачали оцінку медіани (Me), яка відображає центральні тенденції вибірки та інтерквартильний розмах. Установлення зв'язку між певними змінними та індивідуально-типологічними характеристиками обстежуваних здійснювалося з використанням коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена. Статистично значущими в усіх випадках уважалися відмінності за $p < 0,05$.

Застосування непараметричних методів статистичного аналізу зумовлено відхиленням від нормального розподілу значної частини досліджуваних змінних, що підтверджено результатами одновибіркового критерію Колмогорова – Смирнова ($p \leq 0,05$). Описові характеристики досліджуваних показників подано в табл. 1.

Аналіз внутрішньої узгодженості шкал психометричного інструментарію за допомогою коефіцієнта α Кронбаха засвідчив високий рівень надійності ($\alpha = 0,895$). За результатами обчислень показників більшість показників демонстрували достатні значення скоригованої кореляції «пункт – загальна шкала» (Corrected Item-Total Correlation $> 0,3$), що свідчить про їх релевантність і внутрішню узгодженість зі змістом шкали. Водночас окремі фасети (зокрема, «Дистимність», «Тривожність», «Загальні страхи», «Бойові страхи» тощо) мали негативні або близькі до нуля кореляції, що може вказувати на їх концептуальну відмінність або слабкий зв'язок із цілісною структурою вимірюваного конструкта. Видалення жодного з пунктів не призвело до суттєвого підвищення загального рівня надійності, що підтверджує збалансованість та достатню внутрішню узгодженість інструментів у цілому.

Під час проведення порівняльного аналізу з використанням робастних оцінювачів типу M (M -estimators: Huber's, Tukey's biweight, Hampel's та Andrews' wave) для перевірки надійності висновків було виявлено статистично значущі відмінності між результатами досліджень у військовослужбовців-чоловіків (група 1) та військовослужбовиць-жінок (група 2). Зокрема, у групі 1 зафіксовано вищі показники за шкалами емоційної стабільності (Huber's: 10,27 – група 1; 9,25 – група 2), саморегуляції (відповідно 38,88 та 37,13), інтегративного рівня емоційного інтелекту (відповідно 51,94 та 42,62), військово-професійного контролю (відповідно 22,98 та 20,75) та загального рівня військово-професійної життєстійкості (відповідно 2,471 та 1,990). Натомість у групі 2 переважають показники добросовісності (Tukey's: група 2 – 12,43; група 1 – 12,22), емотивності (Huber's: група 2 – 14,35; група 1 – 8,84) та тривожності (Hampel's: група 2 – 8,69; група 1 – 3,40), що свідчить про вищу емоційну чутливість та орієнтацію на міжособистісну взаємодію жінок-військовослужбовиць. Таким чином, виявлені відмінності у структурі особистіс-

Фрагмент описової статистики досліджуваних змінних

Показник	Медіана (Me)	Мода (Mo)	1-й квартиль (Q1)	3-й квартиль (Q3)	Інтер квартильний розмах (IQR)
Автономність	5,200	5,2	4,400	5,600	1,200
Компетентність	5,3300	5,00 ^a	4,6700	6,0000	1,330
Зв'язність з іншими	5,800	6,0	5,100	6,400	1,300
Екстраверсія	9,50	8	8,00	11,00	3,00
Дружелюбність	12,00	12	10,00	13,00	3,00
Добросовісність	12,00	14	11,00	13,00	2,00
Емоційна стабільність	10,00	12	8,00	12,00	4,00
Відкритість новому досвіду	11,00	12	9,00	13,00	4,00
Цінність – Саморегуляція	38,00	42	31,25	42,00	10,75
Цінність – Стимулювання	33,00	32 ^a	29,00	38,00	9,00
Цінність – Влада	20,00	20	18,00	25,00	7,00
Цінність – Досягнення	33,00	36	29,00	36,00	7,00
Рівень військово-професійної включеності	20,50	16	16,25	24,00	7,75
Рівень військово-професійного контролю	22,00	20	20,00	25,00	5,00
Рівень військово-професійного прийняття виклику	22,00	22 ^a	19,25	26,00	6,75
Внутрішня мотивація	5,000	5,0	4,000	5,000	1,000
Зовнішня позитивна мотивація	4,3300	5,00	4,0000	4,6700	0,670
Зовнішня негативна мотивація	3,750	5,0	3,000	4,500	1,500
Результат Леонгарда	116,50	103	101,00	137,75	36,75
Загальний бал по страхам	0,9950	1,00	0,6325	1,1625	0,530
Вольова саморегуляція	18,00	18 ^a	14,00	21,00	7,00
Етнонаціональна ідентичність	163,00	168	155,00	169,00	14,00
Мілітарна ідентичність	82,00	82	77,00	87,00	10,00

них ресурсів обґрунтовують доцільність диференційованого підходу до вивчення та формування лідерських компетентностей у системі військової освіти [10; 11].

Аналіз коробкових діаграм (boxplot) дав змогу виявити певні відмінності у результатах психологічних характеристик військовослужбовців залежно від статі та військового звання, що має безпосереднє значення у контексті вивчення предикторів лідерського потенціалу. Зокрема, показники внутрішньої мотивації виявилися вищими у військовослужбовців-чоловіків. Мотиваційна структура цієї групи характеризується вищою центральною тенденцією за одночасної наявності викидів низького рівня, що може свідчити про групову гетерогенність та внутрішні демотиваційні чинники у окремих респондентів. Ці чинники можуть бути зумовлені як особистісними особливостями, так і ситуативними впливами середовища. Своєю чергою, жінки-військовослужбовиці продемонстрували ширший розкид значень за показником внутрішньої мотивації, що вказує на диференційовані підходи до професійного самовизначення, зростання та самореалізації, а також на варіативність особистісних мотиваційних установок у межах жіночої групи. Внутрішня мотивація,

зокрема, може виступати як ключовий детермінант ініціативності, автономності та відповідальності – якостей, що безпосередньо пов'язані з ефективним лідерством у військовому середовищі. Водночас показники зовнішньої позитивної мотивації виявились однаковими у представників обох груп, що є показником стабільного впливу екзогенних чинників на формування загальної професійної настанови. До зовнішніх позитивних мотиваційних стимулів курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО можна віднести: соціальне схвалення з боку командирів, викладачів і родини; перспективу кар'єрного зростання у Збройних силах України; матеріальні заохочення (стипендії, премії, пільги); визнання досягнень у навчальній і службовій діяльності; мотивацію виконання обов'язку перед державою, що, незважаючи на свою нормативну природу, може виступати джерелом позитивного підкріплення ззовні (рис. 1).

За показником цінності «Влада» військовослужбовці-чоловіки мали вищі значення медіани, що вказує на більш виражену орієнтацію на вплив, домінування та контроль. У жінок-військовослужбовиць цей показник виявився нижчим і стабільнішим, що може свідчити про більш колегіальну або підтримуючу мотиваційну структуру, харак-

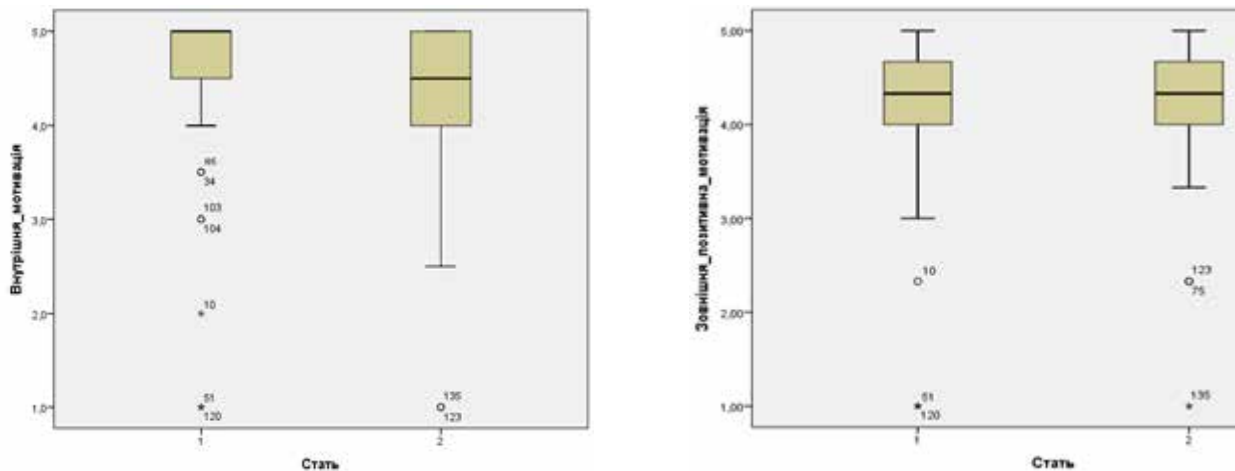

Рис. 1. Коробкові діаграми показників внутрішньої і зовнішньої позитивної мотивації у курсантів ВВНЗ та ВНП ЗВО

терну для представниць жіночої статі у військовому середовищі. Також вони демонструють нижчі показники емоційної стабільності, вищу екстравертованість та емпатію. Показник вольової саморегуляції майже не відрізняється у представників обох груп, така сама тенденція спостерігається і за показниками етнонаціональної та мілітарної ідентичності, що може свідчити про патріотизм, свідомий вибір майбутньої професії, спорідненість із військовою службою та готовність до випробувань, пов'язаних із військовою службою (рис. 3).

Під час розподілу за військовим званням виявлено, що курсанти сержантського складу за більшістю психологічних змінних (наприклад, «етнонаціональна ідентичність», «внутрішня мотивація», «військово-професійна життєстійкість») демонструють вужчий розподіл значень та вищі середні показники. Це, ймовірно, відображає вищу стабільність, упевненість у собі та більш глибоку

включеність у професійну діяльність. Натомість рядовий склад характеризується вищою варіативністю результатів із наявністю як високих, так і критично низьких значень. Така неоднорідність може свідчити про нерівномірність сформованості базової мотиваційної та адаптаційної структур у межах цієї категорії військовослужбовців (рис. 4). Ці результати доцільно враховувати в освітньо-виховній, мотиваційній роботі та кадровому менеджменті у ВВНЗ та ВНП ЗВО.

У межах дослідження проведено непараметричний кореляційний аналіз за критерієм Спірмена, що дав змогу виявити низку статистично значущих взаємозв'язків між оцінкою лідерства курсантів та іншими психологічними змінними, які розглядалися як потенційні предиктори. Результати засвідчили наявність переважно прямого зв'язку між лідерським потенціалом і особистісними, мотиваційними та адаптаційними характеристи-

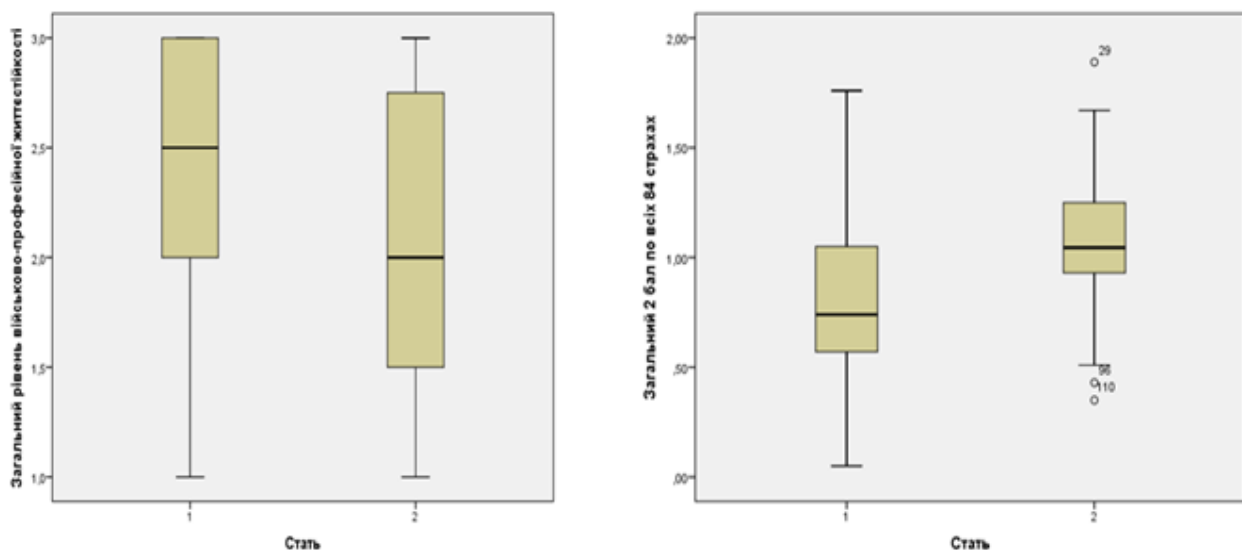

Рис. 2. Коробкові діаграми критеріїв військово-професійної життєстійкості та загальних страхів у курсантів ВВНЗ та ВНП ЗВО

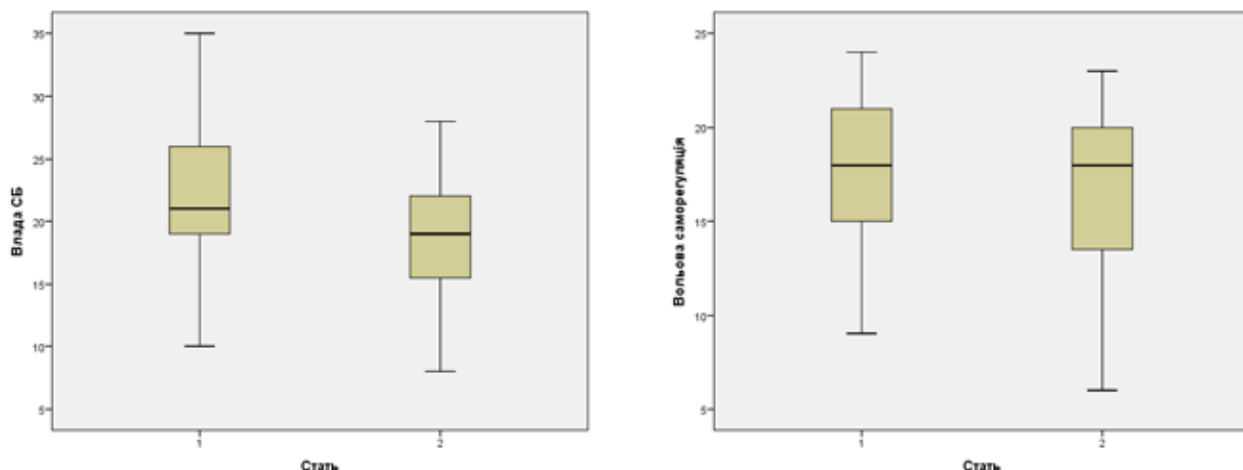

Рис. 3. Коробкові діаграми критеріїв влади та вольової саморегуляції у курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО

ками. Зокрема, виявлено статистично значущий помірний прямий зв'язок між оцінкою лідерства та такими показниками, як компетентність ($r_s = 0,466$; $p < 0,001$), інтегральний бал внутрішньої мотивації ($r_s = 0,444$; $p < 0,001$), зв'язність з іншими ($r_s = 0,376$; $p < 0,001$), добросовісність ($r_s = 0,345$; $p < 0,001$), автономність ($r_s = 0,318$; $p < 0,001$), а також із загальним рівнем військово-професійної життєстійкості ($r_s = 0,363$; $p < 0,001$) та її окремими компонентами: мотиваційним ($r_s = 0,421$; $p < 0,001$), емоційним ($r_s = 0,295$; $p < 0,001$), соціальним ($r_s = 0,256$; $p = 0,004$) та професійним ($r_s = 0,254$; $p = 0,004$). Суттєвими також виявилися кореляції між лідерським потенціалом та особистісними рисами з моделі «Великої п'ятірки», а саме: добросовісністю ($r_s = 0,345$; $p < 0,001$), емоційною стабільністю ($r_s = 0,274$; $p = 0,001$), відкритістю до нового досвіду ($r_s = 0,276$; $p = 0,001$) та дружелюбністю ($r_s = 0,226$; $p = 0,008$). Із соціоідентифікаційних змінних спостерігався статистично значущий зв'язок оцінки лідерства з національними почут-

тями ($r_s = 0,32$; $p < 0,001$), духовністю ($r_s = 0,30$; $p < 0,001$), етносамооцінкою ($r_s = 0,28$; $p < 0,001$), трансформованістю ($r_s = 0,20$; $p = 0,02$) та інтегративним рівнем емоційного інтелекту ($r_s = 0,287$; $p = 0,001$). Окрему групу змінних, що корелювали з лідерськими показниками, становили такі ціннісні орієнтації, як досягнення ($r_s = 0,202$; $p = 0,022$), влада ($r_s = 0,324$; $p < 0,001$), традиції ($r_s = 0,289$; $p = 0,001$) і конформність ($r_s = 0,186$; $p = 0,035$). Ці зв'язки підтверджують, що соціально нормативні та ієрархічно орієнтовані цінності можуть відігравати роль у формуванні лідерських якостей у військовому контексті. Серед адаптивних ресурсів зафіксовано позитивні кореляції з вольовою саморегуляцією ($r_s = 0,265$; $p = 0,003$), наполегливістю ($r_s = 0,283$; $p = 0,002$) та самовладанням ($r_s = 0,196$; $p = 0,032$). Водночас негативна кореляція між лідерством і рівнем тривожності ($r_s = -0,245$; $p = 0,010$), а також з деякими афективно-захисними параметрами (наприклад, екзальтованість: $r_s = -0,190$; $p = 0,047$; загальні страхи: $r_s = -0,266$;

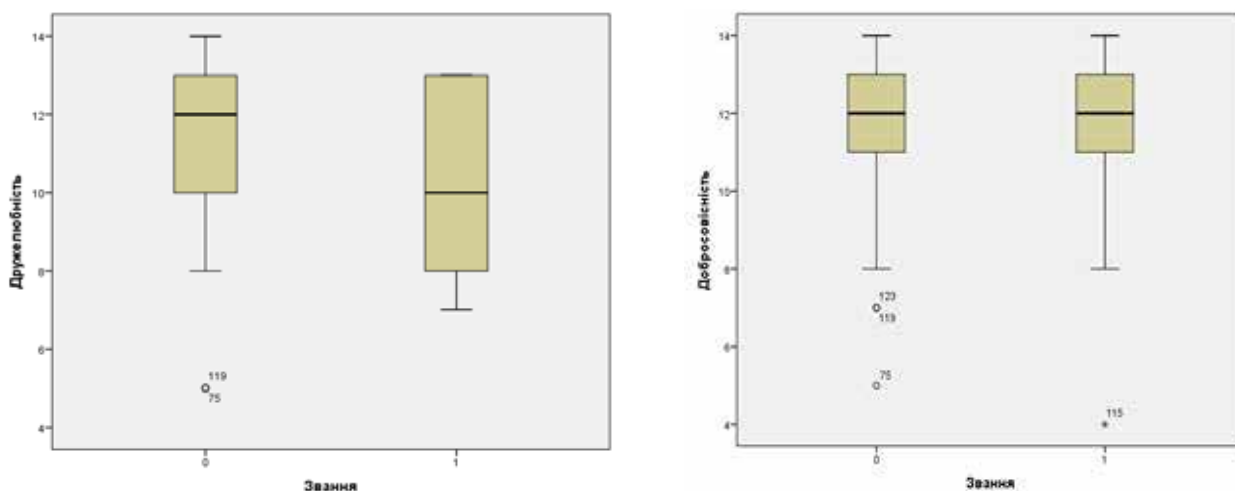

Рис. 4. Коробкові діаграми показників «дружелюбність» та «добросовісність» за військовим званням у курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО

$p = 0,005$) указує на значущість емоційної регуляції як інгібітора або модератора лідерського прояву. Інші змінні, такі як моральні страхи ($r_s = -0,107$; $p = 0,270$), страхи за здоров'я ($r_s = -0,069$; $p = 0,479$) чи бойові страхи ($r_s = -0,147$; $p = 0,128$), не показали статистично значущого зв'язку з лідерством, що свідчить про обмежений вплив цих показників на лідерський потенціал у межах досліджуваної вибірки.

У ході дослідження проведено факторний аналіз із метою виявлення латентної структури взаємопов'язаних психометричних показників, які потенційно виступають предикторами лідерського потенціалу курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО. З огляду на відхилення розподілів окремих змінних від нормального, як метод екстракції вибрано Principal Axis Factoring, що є стійкішим до непараметричних характеристик даних. На підставі критерію власного значення ($\text{eigenvalue} > 1$), а також аналізу кумулятивного внеску у загальну дисперсію виділено 13 факторів, які пояснюють 81,33% загальної дисперсії (табл. 2). Такий рівень узагальнення є статистично та інтерпретаційно прийнятним у психологічних дослідженнях із багатьма вимірвальними шкалами.

Перший фактор (Орієнтація на порядок і стабільність) має власне значення 23,10 і пояснює 29,25% дисперсії, що свідчить про його домінуючий вплив на структуру даних. Цей фактор характеризується високими навантаженнями таких змінних, як традиції (0,86), прихильність (0,84), конформність (0,75), безпека (0,53), а також стимулювання (0,77) і самоорієнтація (0,88). Таке поєднання інтерпретується як схильність до дотримання правил, внутрішньої організованості та дисциплінованості. У контексті військової діяльності ця структура може сприяти стабільному виконанню завдань, прогнозованості поведінки та повазі до ієрархії, що є базовими умовами ефективного військового лідерства.

Другий (Психоемоційна стабільність) та третій (Професійна життєстійкість) фактори (власні значення відповідно 9,53 та 7,95) пояснюють додатково 12,07% та 10,06% дисперсії, що також може вказувати на значущі латентні конструкції. Центральні навантаження у цих факторах мають змінні, пов'язані з життєстійкістю: резистентність (0,90), загальний рівень життєстійкості (0,80), емоційний (0,90), соціальний (0,80), професійний (0,80), мотиваційний (0,80) компоненти, а також усі шкали страхів, зокрема страх за здоров'я (-0,88), бойові страхи (-0,83), моральні й соціальні страхи (-0,73), а також загальні страхи (-0,95). Фактори демонструють інтегровані ресурси стресостійкості та адаптації до умов військової діяльності. Кумулятивна частка варіації після трьох факторів становила 51,38%, що вже забезпечує пояснення понад половини психологічної структури. Четвертий (Вольово-саморегуляторний ресурс) (власне значення 4,16; 5,27% дисперсії), п'ятий (Духовно-мотиваційний фундамент) (3,46; 4,37%) і шостий (Самоорієнтаційна цілеспрямованість) (3,05; 3,86%) фактори, незважаючи на те що мають дещо менший внесок, є духовним ядром військово-службовця. Їх наявність свідчить про поліструктурний характер лідерського потенціалу, який зумовлюється поєднанням кількох автономних, але взаємопов'язаних психічних ресурсів. Сюди належать вольова саморегуляція (0,90), наполегливість (0,88), самовладання (0,80), а також частково змінні, що відображають досягнення і контроль, духовність (0,82), етносамооцінку (0,78), трансформованість (0,89) та національні почуття (0,69). Сильне навантаження мають шкали «самоорієнтація» (0,88), «досягнення» (0,63), «безпека» (0,72) та «саморегуляція» (0,65). Фактори інтерпретуються як ресурси вольового управління поведінкою та емоціями, важливі для ініціативного і відповідального лідерства, духовно-мотиваційний фундамент або етично-мотива-

Таблиця 2

Власні значення та відсоток поясненої дисперсії за результатами факторного аналізу предикторів лідерства у курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО

Компонент	Власне значення	% загальної дисперсії	Кумулятивне власне значення	Кумулятивна дисперсія %
1	23,10	29,25	23,10	29,25
2	9,53	12,07	32,64	41,31
3	7,95	10,06	40,59	51,38
4	4,16	5,27	44,75	56,64
5	3,46	4,37	48,20	61,01
6	3,05	3,86	51,25	64,88
7	2,51	3,17	53,76	68,05
8	2,32	2,94	56,08	70,99
9	1,93	2,45	58,02	73,44
10	1,76	2,23	59,78	75,67
11	1,69	2,14	61,47	77,81
12	1,46	1,85	62,92	79,65
13	1,33	1,68	64,25	81,33

ційна основа самосприйняття. Ці фактори є значущими в умовах патріотичного та ідентифікаційного самозміцнення особистості лідера та внутрішньої цілеспрямованості, автономії та прагнення до особистісного зростання. Загалом перші шість факторів пояснюють 64,88% загальної дисперсії, що дає змогу обґрунтовано розглядати модель із шістьма основними предикторними блоками. Сьомий, восьмий та дев'ятий фактори визначають соціальну інтеграцію і відкритість як міру соціальної ефективності, важливу для групового та ситуаційного лідерства і тенденцію до психологічної пластичності. В умовах військового лідерства це може як сприяти комунікації, так і створювати ризики емоційного перевантаження та ціннісну когерентність, позначати узгодженість особистісних ресурсів, цінностей та дій, що є структурною основою комунікаційної стабільності. Виділення решти факторів дає змогу врахувати тонкі нюанси структури, зокрема менш очевидні, але специфічні впливи на лідерську поведінку. Десятий фактор (Ієрархічна орієнтація) – високе навантаження мають гедонізм (0,75) та влада (0,69), що інтерпретується як орієнтація на статус, вплив, комфорт, проявляючись як конструктивне (лідерство), так і ризиковане (маніпуляція) вираження. Фактор одинадцятий (Інтегративна самодостатність) має навантаження на екстраверсію (0,63) та автономність (0,42), що дає змогу припустити індивідуальну впевненість

у власному потенціалі і здатність до автономної дії у межах колективу. Фактори дванадцятий і тринадцятий мають слабші інтерпретаційні ядра, але включають додаткові мотиваційні, афективні та структурні змінні. Їх можна розглядати як резервні або модифікатори поведінки, що проявляються в окремих ситуаціях (рис. 5).

Результати порядкової логістичної регресії підтверджують статистичну адекватність побудованої моделі предикторів лідерських якостей у курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО. Значення критерію χ^2 -квадрат ($\chi^2 = 255,027$, $df\ 111$, $p < 0,001$) є статистично значущим, що вказує на істотне покращення моделі порівняно з нульовою. Критерії відповідності моделі (Goodness-of-Fit), зокрема χ^2 Пірсона = 0,450 та χ^2 девіації = 0,895 ($p = 1,000$), свідчать про узгодженість моделі з емпіричними даними. Показники псевдокоефіцієнтів детермінації (Cox and Snell $R^2 = 0,897$; Nagelkerke $R^2 = 1,000$; McFadden $R^2 = 1,000$) також указують на високий рівень пояснювальної здатності моделі. Емоційна стабільність ($\beta = 13,212$; $p = 0,048$) та високий інтегративний рівень емоційного інтелекту виявилися значущими предикторами вищих оцінок лідерських якостей, що узгоджується із сучасними теоретичними уявленнями про роль саморегуляції в ефективному військовому лідерстві. Інші змінні, зокрема рівень добросовісності, задоволення базових потреб та окремі шкали емоційного

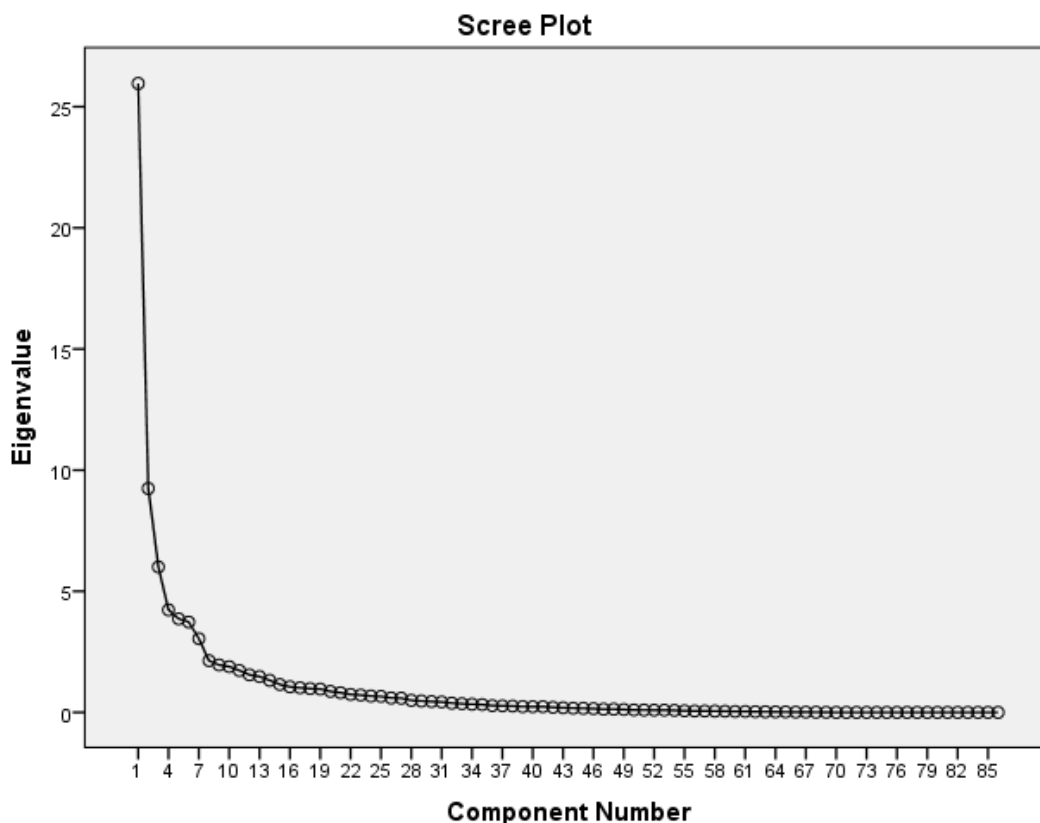

Рис. 5. Графік власних значень компонентів факторного аналізу предикторів лідерства у курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО

інтелекту, не досягли статистичної значущості ($p > 0,05$), що може свідчити про наявність латентних взаємодій або потребу в модифікації моделі з урахуванням можливих модераторів. Побудована модель демонструє потенціал у прогнозуванні рівня лідерських якостей та дає змогу виокремити ключові чинники їх формування. До таких чинників, зокрема, належать компоненти саморегуляції та вольової організації (самовладання, наполегливість, емоційна стабільність), мотиваційно-ціннісні орієнтації (внутрішня мотивація, самоорієнтація, духовність), а також елементи військово-професійної життєстійкості, що відображають здатність до адаптації, відповідальності та професійного самовизначення.

Висновки. У результаті психометричного дослідження, спрямованого на виявлення психологічних предикторів лідерських якостей серед курсантів ВВНЗ та ВВП ЗВО, удалося емпірично підтвердити положення про те, що феномен лідерства є багатовимірним психологічним конструктом, який визначається складною інтеграцією особистісних, мотиваційних, когнітивних та адаптаційних характеристик. Застосування широкого комплексу валідних психодіагностичних методик, орієнтованих на вивчення етнонаціональної та мілітарної ідентичності, базових потреб, рис особистості, мотивації, емоційного інтелекту, вольової регуляції, ціннісних орієнтацій, резильєнтності та страхів, дало змогу не лише виявити окремі зв'язки між цими параметрами та рівнем лідерських проявів, а й здійснити структурний аналіз латентної організації предикторів лідерства у курсантів.

Гендерні відмінності у структурі особистісних характеристик курсантів виявлено як статистично значущі, так і функціонально релевантні. Військовослужбовці-чоловіки демонструють вищі середні показники за шкалами емоційної стабільності, саморегуляції, інтегрального емоційного інтелекту та військово-професійної життєстійкості, що відображає більш стійкий адаптаційний потенціал. Натомість військовослужбовці-жінки мають підвищені рівні емотивності, тривожності та добросовісності, що може свідчити про орієнтацію на міжособистісну чутливість і соціальну відповідальність. Ці результати вказують на доцільність диференційованих підходів до формування лідерських програм для різних гендерних груп. Аналіз внутрішньої мотивації та ціннісних орієнтацій дав змогу виявити внутрішньогрупову гетерогенність, особливо серед військовослужбовців-чоловіків, що проявляється у наявності демотивованих субгруп. Водночас у жінок спостерігається ширший розкид показників мотиваційних установок, що свідчить про різну значимість професійного самовизначення. При цьому зовнішня позитивна мотивація залишається стабільним чинником для обох груп, підтверджуючи роль інституційної підтримки, соціального схвалення та патріотичного обов'язку. Показники військово-професійної життєстійкості та страхів мають суттєві відмінності за статтю та

званням. У військовослужбовців-чоловіків життєстійкість є вищою та стабільнішою, що, ймовірно, зумовлено досвідом служби або внутрішніми ресурсами. Жінки-військовослужбовці виявили більш високий рівень страхів, що свідчить про емоційну напруженість у процесі адаптації до військового середовища. Представники сержантського складу демонструють вищу стабільність і зрілість адаптивних характеристик порівняно з рядовим складом, що підкреслює важливість досвіду та рівня включеності у військову діяльність. Виявлено низку статистично значущих зв'язків між лідерською оцінкою та такими змінними, як внутрішня мотивація ($r_s = 0,444$), добросовісність ($r_s = 0,345$), автономність ($r_s = 0,318$), резильєнтність, вольовий контроль, а також інтегральний рівень емоційного інтелекту. Це свідчить про наявність цілісного ядра психологічних предикторів лідерства, серед яких виділяються особистісні якості, адаптаційні ресурси, мотиваційні установки та соціоідентифікаційні змінні. Наявність негативних кореляцій із тривожністю та екзальтованістю свідчить про значущість емоційного самоконтролю в ефективному лідерстві.

Логістична регресія продемонструвала високу прогностичну здатність моделі, що дає змогу ідентифікувати емоційну стабільність та інтегративний емоційний інтелект як ключові чинники формування лідерських якостей. Факторний аналіз дав змогу виявити 13 узгоджених факторів, що репрезентують орієнтацію на порядок і стабільність (конформність, традиції, безпека); психо-емоційну життєстійкість (висока емоційна саморегуляція); вольово-саморегуляторний ресурс (самовладання, наполегливість); духовно-мотиваційний фундамент (духовність, самоорієнтація, етнічна ідентичність); соціальну інтеграцію та відкритість (дружелюбність, екстраверсія); ціннісну когерентність та ієрархічну орієнтацію (влада, досягнення, гедонізм). Вони пояснюють понад 81% загальної дисперсії, що свідчить про глибоку взаємозалежність психометричних змінних, які включені у модель дослідження. Водночас показники бойових страхів і мілітарної ідентичності не виявили статистично значущого впливу на оцінку лідерства, що зумовлено специфікою вибірки, де переважна більшість респондентів не мала досвіду безпосередньої участі в бойових діях. Цей результат підкреслює важливість подальших досліджень із залученням комбатантів і діючих військовослужбовців, для яких фактори бойової готовності, психотравматичного досвіду та екзистенційної ідентичності можуть набути визначального значення. Це підтверджує сучасну концепцію, згідно з якою лідерство у військовому середовищі ґрунтується не лише на особистісних характеристиках, а й на командній роботі, здатності до емоційного управління, саморегуляції та життєстійкості.

Таким чином, результати дослідження не лише підтверджують актуальні теоретичні уявлення про

природу військового лідерства, а й створюють підґрунтя для практичного моделювання індивідуального лідерського профілю в межах професійного відбору, навчально-виховної та психопрофілактичної роботи у ВВНЗ та ВВП ЗВО.

Перспективою подальших досліджень є поглиблення розуміння атрибутів та компетентностей військового лідерства, використання обґрунтованих психологічних та психофізіологічних інструментів на різних категоріях військовослужбовців включно з комбатантами для розроблення нових методів та інструментів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко О.В. Сутність поведінкових компетенцій військового лідера у професійних стандартах підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2017. № 3. С. 119–126.
2. Гончарук Д.І. Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх офіцерів у ВВНЗ з урахуванням досвіду російсько-української війни. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2024. Вип. 5(178). С. 54–57.
3. Бабич А.А., Яндола К.О. Оцінювання лідерських якостей курсантів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2021. № 49. С. 7–15.
4. Paul T. Bartone. Hardiness, leadership style and gender as predictors of leader performance in military academy cadets. *Scandinavian Journal of Psychology*. 2023. № 65(2). Р. 223–230.
5. Стратегія розвитку військового лідерства у Збройних Силах України : Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 17.11.2023 № 325.
6. Доктрина військового лідерства у Збройних Силах України (ОП 1-296), затверджена Начальником Генерального штабу Збройних Сил України від 01.2024.
7. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України «Про затвердження Інструкції з оцінювання лідерських якостей командирів (начальників) у Збройних Силах України» від 19.06.2024 № 262.
8. Миколайчук О.М., Сіроштан О.О., Пампуха І.В., Лоза В.М. Аналіз феномену та психометрія військового лідерства: закордонний досвід. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2025. № 3(63).
9. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Олійник В.О. Психодіагностика лідерських якостей військовослужбовців : методичний посібник. Київ : 7БЦ, 2023. 171 с.
10. Bruce J. Avolio, Francis J. Yammarino. Transformational and Charismatic Leadership: The Road Ahead. Emerald Group Publishing. 2013. 503 p.
11. Bernard M. Bass, Ronald E. Riggio. Transformational Leadership. Psychology Press. 2006. 296 p.